

УДК 336.647/.648

Ковальова О. М.

Каплун А. С.

Одеський національний політехнічний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Досліджено наукові підходи до визначення сутності фінансової діяльності. Проаналізована структура капітальних інвестицій за джерелами фінансування в Україні, що дало змогу виділити ключові особливості фінансування діяльності підприємницьким сектором. Визначено сучасні тенденції кредитування та залучення коштів на основі облігаційних позик. Обґрунтовано рекомендації щодо удосконалення процесів фінансування підприємницького сектору.

Ключові слова: фінансова діяльність, структура капіталу, фінансовий ринок, банківський кредит, облігації.

Постановка проблеми. Від ефективності фінансової діяльності підприємства залежить його сталий розвиток, який потребує належного обсягу фінансування та вимагає зваженої структури капіталу. В умовах обмеженості фінансових ресурсів та мінливості ринкового економічного середовища перед підприємствами постає завдання вибору джерел фінансування, що дадуть змогу здійснювати розвиток в інноваційній площині, розширюючи можливості підприємства. Розмаїття інструментів фінансового ринку вимагає зваженого підходу до оцінки їхніх потенційних фінансових ризиків. Саме тому в контексті забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства фінансова діяльність посідає особливе місце в питаннях фінансового менеджменту та динамічного розвитку підприємства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у розвиток теоретичних аспектів фінансової діяльності було зроблено такими науковцями: М.М. Кальченко, С.О. Левицькою, Н. Налуковою, А.В. Поповою, О.О. Терещенко, М. Юрчук, Г.І. Філіною Г.І. У наукових працях О.О. Терещенка [1] та Г.І. Філіної [2] досить ґрунтовно розглядається управлінський аспект фінансової діяльності, де акцент зроблено на питаннях фінансового менеджменту. Бухгалтерський облік фінансової діяльності висвітлено у працях С.О. Левицької [3] та М. Юрчук [4], що дає змогу проаналізувати функціональні обов'язки фінансової служби на підприємстві та надати оцінку сутності фінансових результатів підприємства в системі бухгалтерського обліку. На особливостях фінансової діяльності суб'єктів господарювання, які було виокремлено на основі дослідження законодавчих та наукових підходів, наголошено у статтях М.М. Кальченко [5], Н. Налукової [6], А.В. Попової [7].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте не досить уваги у визначених наукових працях приділяється особливостям акумуляції ресурсів у межах фінансового ринку та актуальним залишається питання щодо пошуку напрямків розвитку форм фінансування підприємницького сектору.

Мета статті полягає у розкритті сутнісних рис фінансової діяльності підприємства, особливостей процесу акумуляції ресурсів на фінансовому ринку України, порівняння джерел фінансових ресурсів підприємства та визначення факторів впливу на них.

У статті необхідно вирішити такі завдання:

– систематизувати наукові підходи до трактування сутності поняття «фінансова діяльність» та виділити її сутнісні риси;

– проаналізувати структуру капітальних інвестицій за джерелами фінансування та надати оцінку сучасним ринковим умовам отримання деяких джерел фінансових ресурсів підприємницького сектору;

– надати рекомендації щодо удосконалення підходів до управління фінансовою діяльністю як на макро-, так і на мікрорівні.

Виклад основного матеріалу. Динамічний розвиток фінансового ринку, зумовлений створенням інноваційних інструментів та трансформацією сутнісних особливостей традиційних джерел фінансової діяльності, визначає широкий спектр можливостей акумуляції фінансових ресурсів як на грошово-кредитному, так і фондовому сегментах.

Мета фінансової діяльності зводиться до забезпечення фінансових потреб господарської діяльності, що є ключовою умовою безперервності виробничих процесів, виконання зобов'язань перед контрагентами підприємства та органами державної влади, інноваційного шляху розвитку компанії.

Серед науковців відсутня одностайність щодо визначення поняття «фінансова діяльність підприємства».

Узагальнимо різноманітні наукові підходи до трактування поняття «фінансова діяльність підприємства» у табл. 1.1, що дасть змогу виділити характерні риси цієї категорії.

Огляд наукових підходів до визначення фінансової діяльності дав змогу визначити її певні сутнісні риси, а саме:

а) діяльність, що сфокусована на оптимізації структури капіталу та формуванні активів підприємства;

б) діяльність, акумуляція коштів у межах якої дає змогу досягати стратегічних цілей підприємства – максимізації прибутку, збільшення капіталізації на ринку, заповнення вільних ніш на товарному ринку, забезпечення сталого інноваційного розвитку компанії;

в) діяльність працівників фінансової служби в умовах обмеженості фінансових ресурсів та мінливості зовнішньоекономічного середовища щодо акумуляції та розподілу фінансів підприємства;

г) діяльність, яка охоплює як організаційний аспект корпоративних фінансів, так і інформаційно-аналітичне забезпечення, що передбачає функціонування відповідних інформаційних систем;

д) усі заходи в межах фінансового ринку стосовно мобілізації та використання капіталу підприємства.

У нормативно-правовій базі фінансова діяльність визначається у вузькому значенні, що не враховує діяльність із фінансування капітальних інвестицій, дивіденду політику підприємства, зобов'язання перед державою у формі сплати

Таблиця 1

Наукові підходи до трактування сутності поняття «фінансова діяльність»

Науковий підхід	Визначення
Терещенко О.	Фінансова діяльність включає весь комплекс функціональних завдань, здійснюваних фінансовими службами підприємства і пов'язаних із фінансуванням, інвестиційною діяльністю та фінансовим забезпеченням операційної діяльності суб'єкта господарювання [1, с. 16].
Філіна Г.	Дії з формування і використання фінансових ресурсів підприємства, що мають форму економічно обґрунтованих управлінських рішень, а також комплексне управління капіталом, тобто діяльність усередині підприємства з розроблення та реалізації фінансових рішень з володіння чотирма типами цінностей, між якими можна зробити вибір: майном, матеріальними та нематеріальними цінностями, грішми, боргами у формі дебіторської і кредиторської заборгованості [2, с. 5].
Левицька С., Панчук І.	Фінансова діяльність як складник господарської діяльності спрямована на забезпечення планомірного надходження і витрати грошових ресурсів, виконання розрахункової дисципліни, досягнення раціонального співвідношення власного і позикового капіталу й ефективного його використання [3, с. 339].
Юрчук М.	Під фінансовою діяльністю підприємства слід розуміти цілеспрямований процес формування та ефективного використання фінансових ресурсів господарюючого суб'єкта для забезпечення його діяльності з метою досягнення поставлених цілей [4, с. 163].
Кальченко М.	Фінансова діяльність виконує обслуговуючу роль щодо виробничо-господарської діяльності та розглядається як один із найважливіших «інститутів» підприємства [5, с. 131].
Налукова Н.	Діяльність, яка приводить до змін розміру та складу власного й залученого капіталу підприємства, який не є результатом операційної діяльності [6, с. 170].
Попова А.	У вузькому розумінні основний зміст фінансової діяльності полягає у фінансуванні підприємства. У широкому значенні під фінансовою діяльністю розуміють усі заходи, пов'язані з мобілізацією капіталу, його використанням, примноженням (збільшенням вартості) та поверненням [7, с. 105].

податкових платежів та інше. Так, відповідно до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», фінансова діяльність – це діяльність, яка приводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталів підприємства [8].

У Господарському Кодексі України фінанси суб'єктів господарювання визначені як самостійна ланка національної фінансово-кредитної системи з індивідуальним кругообігом коштів, що забезпечує покриття витрат виробництва продукції (робіт, послуг) і одержання прибутку. До складу фінансової діяльності входить як грошове, так і інше фінансове посередництво, діяльність у сфері страхування, інша допоміжна діяльність [9].

Превалювання того або іншого джерела фінансування капітальних інвестицій підприємства визначає розвиток та доступність фінансових інструментів певного сегменту фінансового ринку для суб'єктів підприємницької діяльності (таблиця 2).

У структурі джерел фінансування капітальних інвестицій за період 2015–2017 рр. найбільшу питому вагу становлять власні кошти підпри-

ємств та організацій (69,1% у 2017 р.). На другому місці знаходяться кошти місцевих бюджетів, що становлять 9,3% у загальній сумі капітальних інвестицій, що слід оцінити позитивно в контексті реформ децентралізації.

Кредити банків та інші позики становлять лише 6,6% у структурі джерел фінансування капітальних інвестицій підприємств, що вказує на наявність певних системних проблем, які перешкоджають підприємницькому сектору у залученні фінансових ресурсів на грошово-кредитному ринку.

Однією з проблем у цій сфері є переважання короткострокового характеру позик, що унеможливує реалізацію інвестиційних проектів, які потребують «довгих грошей». За даними рейтингового агентства «Рюрік» [11], у 2017 р. корпоративний клієнтський кредитний портфель комерційних банків було сформовано переважно за рахунок коротко- та середньострокових кредитів у національній валюті (54%).

Іншою перешкодою для залучення коштів є висока вартість кредиту (таблиця 3).

Таблиця 2

Структура капітальних інвестицій за джерелами фінансування за 2015–2017 рр.

Джерело фінансування капітальних інвестицій	2015		2016		2017		Відхилення 2017/2015	
	у % до загальної суми	млн. грн.	у % до загальної суми	млн. грн.	у % до загальної суми	млн. грн.	у % до загальної суми	млн. грн.
Кошти державного бюджету	2,5%	6919,5	2,6%	9264,1	3,4%	15295,2	0,9%	8375,7
Кошти місцевих бюджетів	5,2%	14260	7,5%	26817,1	9,3%	41565,5	4,1%	27305,5
Власні кошти підприємств та організацій	67,5%	184351	69,3%	248769	69,1%	310062	1,6%	125711
Кредити банків та інші позики	7,6%	20740,1	7,5%	27106	6,6%	29588,9	-1,0%	8848,8
Кошти іноземних інвесторів	3,0%	8185,4	2,7%	9831,4	1,4%	6206,4	-1,6%	-1979
Кошти населення на будівництво житла	11,7%	31985,4	8,3%	29932,6	7,3%	32802,5	-4,4%	817,1
Інші джерела фінансування	2,4%	6674,7	2,1%	7495,5	2,9%	12941,3	0,5%	6266,6
Усього	100%	273116	100%	359216	100%	448462	-	175346

Джерело: складено на основі [10]

Показники динаміки активів банківської системи України [11]

Показник	Станом на 1.01. 2015 р.	Станом на 1.01. 2016 р.	Станом на 1.01. 2018/2015	Станом на 1.01. 2018 р.	Відхилення 2018/2015
Чисті активи, млрд. грн.	1316,85	1254,39	1256,30	1336,36	19,51
Кредитний портфель, млрд. грн.	1 006,36	965,09	1 005,92	1 042,80	36,44
Вкладення в цінні папери, млрд.грн.	168,93	198,84	332,27	425,79	256,86
в т.ч. ОВДП, млрд.грн.	93,43	81,58	255,47	360,80	267,37
Високоліквідні активи, млрд.грн.	155,64	191,26	199,50	178,55	22,91
Середня відсоткова ставка за кредитами в національній валюті,%	18,80	21,47	17,70	21,16	2,36
Середня відсоткова ставка за кредитами в іноземній валюті, %	8,30	6,88	8,20	7,32	-0,98

Динаміка основних показників банківської системи України вказує на зростання вартості кредитів на 2,36 в.п. станом на 1.01.2018 р. порівняно з 1.01.2015 р. Проведення жорсткої монетарної політики Національним Банком України з 2017 р., підвищення облікової ставки вплинуло на подорожчання вартості кредитних ресурсів, що обмежувало доступність позикових коштів для суб'єктів підприємницької діяльності.

Зростання кредитного портфеля на 36,44 млрд. грн., або на 3,62%, за період 2015–2017 рр. зумовлено головним чином не збільшенням попиту на кредитні ресурси з боку підприємницького сектору, а впливом курсових коливань у зв'язку з суттєвим рівнем доларизації корпоративного клієнтського кредитного портфеля банків (46% на кінець 2017 р.) та позитивною динамікою споживчого кредитування з боку домогосподарств.

Потребу в обіговому капіталі відчували переважно суб'єкти сфери оптової та роздрібною торгівлі, складського господарства та допоміжної діяльності у сфері транспорту та сільського господарства [12]. Таким чином, наслідки економічної кризи останніх років визначили галузі національної економіки, які є найменш чутливими до коливань на грошово-кредитному ринку.

До інших джерел фінансування можна віднести фінансові інструменти, інноваційна природа котрих набуває все більшої актуальності в межах розвинутих економічних систем у процесі залучення фінансових ресурсів за рахунок гнучкості моделювання параметрів із використанням методів фінансового інжинірингу – корпоративні облигації. Проте український ринок корпоративних облигацій демонструє протилежну динаміку, оскільки протягом 2013–2017 рр. обсяг зареєстрованих випусків облигацій підприємств скоротився майже в шість разів [13]. Найбільші випуски облигацій були зареєстровані емітентами, що функціонують у будівельній сфері, банківському секторі та енергетичній галузі. Галузева структура емітентів корпоративних облигацій виглядає більш оптимістично порівняно з лідерами залучень кредитних коштів, оскільки ці підприємства формують інфраструктурну мережу підприємств, яка є основою для розбудови національної економіки. Також слід відзначити більш високий рівень кредитоспроможності компаній будівельної галузі та надійності цінних паперів комерційних банків.

Отже, на фінансову діяльність суб'єктів підприємницької діяльності у сучасних умовах господарювання суттєвий вплив мають фактори навколишнього економічного середовища. Зниження фінансового потенціалу та наявність проблем із наданням забезпечення за кредитними операціями, облигаційними позиками привело до скоро-

чення терміну позики та доступності цих ресурсів лише для великого та середнього бізнесу.

Одним із шляхів розвитку малого бізнесу, на наш погляд, є фінансування суб'єктів підприємницької діяльності через спеціальні державні фінансові інститути та фонди. Відносини з ними мають будуватися на наданні гарантійного забезпечення та застав для отримання оборотних коштів малими підприємствами на цілі інвестиційного розвитку, що кореспондують із пріоритетними сферами національної економіки.

У межах фондового ринку актуальною є пропозиція щодо створення Державного фонду гарантування доходів суб'єктів інвестиційного ринку за аналогією з функціонуванням Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, що дасть змогу перекласти параметр забезпеченості цінних паперів та підвищити кредитні рейтинги емітентів, наповнити ринок капіталів фінансовими інструментами з високою кредитоспроможністю.

З боку саморегульвних організацій фінансового ринку необхідна активізація діяльності у сфері підвищення рівня фінансової грамотності суб'єктів підприємницької діяльності. У грошово-кредитному сегменті доцільно наголошувати на важливості послуг фінансового консалтингу, що мають вирішувати індивідуальні запити підприємницького сектору. Під час поширення практики надання комерційними банками консультацій підприємницькому сектору можливо досягти збалансованого розвитку послуг фінансового ринку та знизити рівень недовіри до фінансових установ, негативні очікування споживачів кредитних послуг.

Формування ефективно функціонуючої бази кредитних історій дасть змогу вивести оцінку кредитного ризику комерційними банками на якісно новий рівень. Супутньою вимогою є належна транспарентність фінансової інформації суб'єктів малого та середнього бізнесу. В умовах обмеженості коштів доступ до аудиторських послуг є ускладненим, що позначається на якості фінансової звітності, яка надається потенційним кредиторам та інвесторам. Некоректним, як результат, є розрахунок фінансового навантаження на позичальника, недосконалий бізнес-план та низька якість застави.

Зазначені кроки в контексті удосконалення передумов та особливостей фінансової діяльності підприємства мають вирішуватися системно із залученням до обговорення як державних органів влади, так і саморегульвних організацій. Підвищення рівня фінансової грамотності та розвиток інституту гарантійного забезпечення дасть змогу досягти збалансованого розвитку як фінансового ринку, так і національної економіки загалом.

Висновки і пропозиції. Основний зміст фінансової діяльності полягає у забезпеченні фінан-

совими ресурсами діяльності господарюючого суб'єкта. Визначення, що містяться у нормативно-правовій базі, звужують її сутність та потребують перегляду, оскільки не дають змоги враховувати діяльність із фінансування капітальних інвестицій, дивіденду політику підприємства та інше. У сучасних економічних умовах підприємства тяжіють до залучення ресурсів через кредитні операції комерційних банків. Проте слід відзначити наявність обмежень за строком та високу вартість кредитних ресурсів, що зумовлені жорсткою моне-

тарною політикою НБУ. Низхідною є динаміка вартості облігаційних позик підприємств за низку останніх років, що викриває проблеми у сфері фінансової грамотності та доступності ресурсів на фондовому ринку для підприємницького сектору. Визначений комплекс проблем доцільно вирішувати системно із залученням до обговорення державних органів влади, саморегулювальних організацій, підприємницького сектору для забезпечення доступності фінансових ресурсів для сталого розвитку підприємств національної економіки.

Список використаних джерел:

1. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2003. 554 с.
2. Філіна Г.І. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : навч. посіб. К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. 424 с.
3. Левицька С.О., Панчук І.П. Організація фінансової діяльності підприємства як об'єкта бухгалтерського обліку. *Наукові записки. Серія «Економіка»*. 2013. Вип. 23. С. 339–343.
4. Юрчук М. Критична оцінка сутності фінансової діяльності та фінансових результатів підприємства в системі бухгалтерського обліку. Розвиток соціально-економічних систем у геоeкономічному просторі: теорія, методологія, організація обліку та оподаткування: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Тернопіль, 2017. С. 162–164.
5. Кальченко М.М. Основи забезпечення фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств. *Наукові Праці Полтавської Державної Аграрної Академії*. 2013. Вип. 2 (7). Том 2. С. 129–136.
6. Налукова Н. Фінансова діяльність суб'єктів підприємництва: сутнісно-аналітичний аспект. *Галицький економічний вісник*. 2011. № 1(30). С. 166–174.
7. Попова А.В. Поняття й особливості фінансової діяльності суб'єктів господарювання. *Фінансове право*. 2017. № 1(19). С. 103–110.
8. Наказ Міністерства Фінансів України Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» № 73 від 07.02.2013. : за станом на 20.06.2018 р. № 564. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>
9. Господарський Кодекс України. Затверджений від 16.01.2003 № 436-IV.// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 18, № 19–20, № 21–22, ст.144. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
10. Капітальні інвестиції / Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
11. Аналітичний огляд банківської системи України за 2017 рік / Національне рейтингове агентство «Рюрік». URL: http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_2017.pdf
12. Інфляційний звіт / Національний Банк України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=742185
13. Річний звіт НКЦПФР за 2017 рік / Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. URL: <https://www.nssmc.gov.ua>

Ковалева Е. Н.

Каплун А. С.

Одесский национальный политехнический университет

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФИНАНСОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Резюме

Исследованы научные подходы к определению сущности финансовой деятельности. Проанализирована структура капитальных инвестиций по источникам финансирования в Украине, что позволило выделить ключевые особенности финансирования деятельности предпринимательским сектором. Определены современные тенденции кредитования и привлечения средств на основе облигационных займов. Обоснованы рекомендации по усовершенствованию процессов финансирования предпринимательского сектора. **Ключевые слова:** финансовая деятельность, структура капитала, финансовый рынок, банковский кредит, облигации.

Kovalova O. M.

Kaplun A. S.

Odessa National Polytechnic University

THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF FINANCIAL ACTIVITY OF THE ENTERPRISE

Summary

The scientific approaches to the definition of the essence of financial activity are investigated. The structure of capital investments by sources of financing in Ukraine was analyzed, which made it possible to identify the key features of financing the business sector. The current trends in crediting and raising funds on the basis of bond loans are determined. Recommendations on improving the processes of financing the business sector are substantiated.

Key words: financial activity, capital structure, financial market, bank loan, bonds.